

мо, що норми-приписи, які регламентують підстави і порядок провадження процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, підлягають застосуванню щоденно всіма органами дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду. При цьому на них посилаються у протоколах слідчих та інших процесуальних дій, у постановках та інших процесуальних документах, у яких викладають рішення з тих чи інших правових питань у кримінальній справі.

Проте важко уявити, яким чином і у якій ситуації може, наприклад, слідчий чи прокурор по-слатися у своєму рішенні, зафіксованому у процесуальному документі, на норму, скажімо, такого змісту: «Метою кримінального судочинства є захист суспільства і приватних осіб від злочинів».

Усе це дає можливість стверджувати, що визначення поняття і змісту цілей кримінального процесу є завданням теоретиків, а не законодавців і практиків.

Список використаної літератури:

1. Барабаш А.С. Природа российского уголовного процесса, цели уголовно-процессуальной деятельности и их установление. – СПб., 2005.
2. Гуценко К.Ф., Головкин Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств. – 2-е изд., доп. и испр. – М., 2002.
3. Жалинский А., Рёрихт А. Введение в немецкое право. – М., 2001.
4. Куценко В.И. Социальная задача как категория исторического материализма. – К., 1972.
5. Розз Г. Введение в немецкое уголовно-процессуальное право. – Красноярск, 2001.
6. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підруч. – Х., 2006.
7. Стойко Н.Г. Уголовный процесс западных государств и России: сравнительное теоретико-правовое исследование англо-американской и романо-германской правовых систем: Монограф. – СПб., 2006.
8. Строгович М.С. Принципы советского уголовного процесса // Сов. право. – 1927. – № 1. – С. 179.
9. Томин В.Т. Понятие цели советского уголовного процесса // Избранные труды. – СПб., 2004. – С. 41-47.
10. Элькинд П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве. – Л., 1976.

Надійшла до редакції 04.03.2011

КАРАБУТ Л.В.

кандидат юридичних наук, доцент
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка)

УДК 343.13

СТАДІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І СТАДІЇ У КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено актуальну для теорії і практики проблему співвідношення стадій функціональної послідовності кримінально-процесуальної діяльності та стадій її логічної послідовності. Обґрунтовано наявність у кримінально-процесуальній діяльності двох різновидів стадій: 1) стадій діяльності; 2) стадій у діяльності.

Ключові слова: кримінально-процесуальна діяльність; стадії; логічна послідовність; функціональна послідовність

Исследована актуальная для теории и практики проблема соотношения стадий функциональной последовательности уголовно-процессуальной деятельности и стадий ее логической последовательности. Обосновано наличие в уголовно-процессуальной деятельности двух видов стадий: 1) стадий деятельности; 2) стадий в деятельности.

Ключевые слова: уголовно-процессуальная деятельность; стадии; логическая последовательность; функциональная последовательность

The problem of a parity of stages of functional sequence of criminally-remedial activity and stages of its logic sequence is investigated actual for the theory and practice. Presence in criminally-remedial activity of two kinds of stages is proved: 1) activity stages; 2) stages in activity.

Keywords: criminally-remedial activity; stages; logic sequence; functional sequence

Кожний із дослідників, який торкається проблем стадійності кримінального процесу, термін «стадії» вживає як усталений і такий, що не викликає жодних сумнівів в його однозначності. Між тим це далеко не так. Даний термін, дійсно, є усталеним, але його змістовне наповнення, назви і

система стадій кримінального процесу до цього часу на належному (такому, що задовольняє потреби теорії, практики і навчального процесу) рівні не досліджені.

В.М. Кобяков ще в 1983 р. писав: «Проблемі сутності і призначення стадій кримінального судочинства ще не приділено тієї уваги, на яку вона по праву заслуговує. До цього часу немає спеціального монографічного дослідження, присвяченого стадійному характеру кримінально-процесуальної діяльності» [6, с. 16]. Минуло більше двадцяти років. Як не дивно, але до цього часу стадійність кримінального процесу на монографічному рівні залишається не дослідженою. Між тим від того, якою буде кількість стадій кримінально-процесуальної діяльності, значною мірою залежить наскільки ефективною і тривалою буде практична діяльність органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду у кримінальних справах.

У теорії кримінального процесу приділялася певна увага дослідженню стадій кримінально-процесуальної діяльності. Свої роботи цій тематиці присвятили В.С. Зеленецький, В.М. Кобяков, Л.М. Лобойко, О.Р. Михайленко, О.І. Пашинін та інші. Роботи цих та інших учених присвячені дослідженню такого поняття, як стадії кримінально-процесуальної діяльності, тобто частини діяльності, що є різними за змістом та іншими ознаками. Однак у кримінально-процесуальній діяльності реалізуються стадії (процеси) застосування норм права, які є предметом вивчення у загальній теорії права. Проблема ж співвідношення цих стадій між собою, а точніше, розумного їх поєднання під час здійснення кримінально-процесуальної діяльності, не була предметом наукових досліджень.

Для виконання у цій статті поставлені такі завдання: 1) з'ясувати, як співвідносяться між собою «традиційні» стадії кримінально-процесуальної діяльності і стадії застосування норм права; 2) дослідити, чи є виправданими повтори процесуальних дій у різних стадіях діяльності у кримінальній справі.

Можна припустити, що стадії кримінально-процесуальної діяльності досліджувалися фрагментарно через складність питання про стадійність кримінального процесу. Слід відразу зазначити, що дане питання не є суто теоретичним. Воно має безпосереднє практичне значення, у тому числі й у плані забезпечення прав суб'єктів процесу, і особливо тих із них, які зацікавлені у результатах провадження у кримінальній справі. Наприклад, від того, наскільки логічно побудована система процесуальних стадій, прямо залежить реалізація права особи на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [7]), бо кримінальний процес за такої системи стадій буде проходити їх швидко і зрозуміло для суб'єктів. У той же час у громіздкій системі стадій процесу його суб'єктам буде важко розібратися. Процес триватиме довше. Отже, реалізацію прав осіб буде ускладнено.

Питання про стадії будь-якого правозастосовного процесу у вітчизняній юридичній літературі розглядається з двох позицій. Насамперед з позиції загальної логічної послідовності будь-якої правозастосовної діяльності (в цьому плані вона розглядається, головним чином, у загальній теорії права); а також з позиції розкриття функціонального прояву цієї діяльності під час реалізації норми матеріального права (такий підхід є специфічним для процесуальних наук) [13, с. 18]. Для більш правильної і ґрунтовної характеристики структури правозастосовного процесу «треба розрізнити, з одного боку, стадії, що відображають загальну логічну послідовність здійснення правозастосовних дій, з іншого – стадії, які відображають функціональний характер вирішення конкретної справи в залежності від її особливостей, що являють собою послідовні процесуальні дії, які закріплюються в різноманітних правозастосовних актах і мають на меті досягти результату, передбаченого застосовуваною нормою матеріального права» [13, с. 21].

Наведені положення про стадії стосуються загальної теорії правозастосовного процесу. Нас же цікавить питання про стадії кримінального процесу, тобто діяльності, здійснюваної у кримінальній справі. Остання хоч і є одним із різновидів правозастосовного процесу, однак має певні особливості. Наприклад, у теорії кримінального процесу, як правило, не розглядають стадії його логічної послідовності*, а увагу приділяють, головним чином, стадіям функціональної послідовності, якими традиційно вважають: 1) порушення кримінальної справи; 2) досудове розслідування; 3) порушення державного обвинувачення; 4) попередній розгляд справи суддею; 5) судовий розгляд; 6) апеляційне провадження; 7) касаційне провадження; 8) виконання

* За деякими винятками окремих авторів [8].

виroku; 9) перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами; 10) перегляд судових рішень Верховним Судом України.

Слід відзначити, що система стадій функціональної послідовності кримінального процесу не є сталою. Вона розвивається як із урахуванням результатів теоретичних досліджень, так і з розвитком законодавства. Так, наприклад, стадія порушення державного обвинувачення була «введена» із кримінально-процесуальної діяльності у 1979 році В.С. Зеленецьким [5]. А стадія перегляду судових рішень Верховним Судом України виникла у зв'язку із прийняттям Закону України від 7 липня 2010 року «Про судоустрій і статус суддів» і внесенням у зв'язку із цим відповідних змін до КПК (глава 32¹) [4].

Реалізація норм кримінального права під час провадження у кримінальній справі відбувається у відповідності до визначених нормами кримінально-процесуального права стадій. «Розвиток процесуальної діяльності по стадіях ... вимагає від осіб, які її здійснюють, постійно виходити із завдання застосування кримінального закону» [3, с. 93]. В.М. Горшеньов як особливість традиційного юридичного процесу, до якого належить і кримінальний процес, відзначав, що цей процес завжди і безпосередньо пов'язаний із здійсненням операцій з нормами права на основі стадій правозастосовної діяльності ...» [1, с. 5].

Отже, у контексті нашого дослідження можна стверджувати, що у кримінально-процесуальній діяльності фактично реалізується, як мінімум, два процеси: суть кримінальний процес і процес застосування норми кримінального права. Кожний із цих процесів має власні стадії. Стадії першого називають стадіями функціональної послідовності, а стадії другого – стадіями логічної послідовності. До числа останніх, як відомо, належать: 1) встановлення та аналіз фактичних обставин справи або ситуації, що потребує врегулювання чи вирішення; 2) вибір та встановлення автентичності тексту норми права (юридична кваліфікація); 3) прийняття рішення у справі; 4) заключна стадія, на якій здійснюються фактичні дії, завдяки чому норма права, її настанови впроваджуються в життя [12, с. 214]. Протягом усієї кримінально-процесуальної діяльності стадії логічної і функціональної послідовності співіснують.

Процес логічної послідовності застосування норм кримінального права немов би “розчиняється” у функціонально-часовій послідовності структурних елементів кримінального процесу. Реалізація стадій функціональної послідовності кримінального процесу спрямована на досягнення кінцевого результату – застосування норми кримінального права до конкретної життєвої ситуації шляхом визначення остаточної кваліфікації діяння. Таке твердження цілком узгоджується із загальним функціональним призначенням кримінального процесу як механізму реалізації норм кримінального права [9, с. 17].

Стадії логічної послідовності обмежені у часі термінами кримінально-процесуальної діяльності, встановленими законом. Причому декілька стадій логічної послідовності можуть одночасно існувати як у одній, так і у декількох стадіях функціональної послідовності. Наприклад, стадії встановлення та аналіз фактичних обставин справи або ситуації, що потребує врегулювання чи вирішення; вибір та встановлення автентичності тексту норми права (юридична кваліфікація); прийняття рішення у справі можуть бути реалізованими декілька разів, тобто у кожній із стадій: порушення кримінальної справи, досудового розслідування, судового розгляду тощо, аж до стадії виконання вироку та інших судових рішень. Остання ж вміщує у собі лише одну із стадій логічної послідовності, а саме – заключну стадію, на якій здійснюються фактичні дії, завдяки чому норма кримінального права впроваджується у життя.

З метою оптимізації системи стадій кримінально-процесуальної діяльності важливим є розгляд питання про розумне співвідношення стадій функціональної та логічної послідовності.

Якщо виходити із чинного кримінально-процесуального законодавства, то основний обсяг діяльності із встановлення фактичних обставин, кваліфікація діяння і прийняття рішення припадає на стадії порушення кримінальної справи, досудового розслідування та судового розгляду. У цих трьох стадіях (функціональних) послідовно із застосуванням різних за змістом, але не суттю, пізнавальних засобів здійснюються перші три стадії логічної послідовності. Чи є раціональним такий підхід до конструювання стадій кримінально-процесуальної діяльності, коли у функціональних стадіях виконуються, по суті, схожі види діяльності?

Питання про скасування у вітчизняному кримінальному процесі стадії порушення кримінальної справи ставилося у юридичній теорії багатократно і багатьма ученими. Як модифіка-

ція вирішення даного питання є пропозиції щодо розширення кількості слідчих дій у стадії порушення справи. Як одні, так і інші пропозиції спрямовані, по суті, на об'єднання (злиття) стадій порушення кримінальної справи і досудового розслідування. Тут немає потреби зупинятися на дискусії, що до цього часу триває у процесуальній літературі. Останньою за часом науковою роботою, де доволі повно викладені точки зору учених-процесуалістів з даного приводу, є монографія О.І. Пашиніна [11, с. 99-117].

Висловимо власний погляд на вирішення проблеми об'єднання зазначених стадій, але у контексті співвідношення досудового провадження із судовим, а саме – стадії судового розгляду.

Стадія судового розгляду оперує даними, що отримані у стадії досудового розслідування (іноді й отриманими у стадії порушення справи). При цьому ставлення суду до даних досудового провадження таке, які до матеріалів, із якими за активної участі сторін належить працювати, аби вони стали доказами і могли бути покладені в основу вироку. Виходить, скільки б досудових процесів (перевірка заяв і повідомлень про злочини, дізнання, досудове слідство) не існувало, все одно дані, що будуть зібрані до суду, для останнього доказового значення не мають.

Попри це законодавець передбачив неодноразове отримання інформації із одних і тих же джерел (особа, яка давала пояснення у стадії порушення кримінальної справи, – вона ж свідок у стадії досудового розслідування*), з одних і тих же питань (елементи предмета доказування) у трьох різних стадіях.

Такі повтори були би виправданими, якби йшлося про ітерацію (від лат. iteration – повторення), під якою розуміють повторне застосування математичної операції зі зміненими даними при розв'язанні обчислювальних задач, що дає можливість поступово наблизитися до потрібного результату [2, с. 199]. Віднедавна про ітерації почали говорити і в юридичній літературі, зокрема у тій, що стосується діяльності суду. Так, Е.М. Мурадьян вважає, що до числа ітерацій у процесі належать: 1) повторна процесуальна дія; 2) повторно виконана судова процедура; 3) судова процедура, заснована на попередніх, яка несе елементи попередньо виконаних; 4) повторення уже виконаної процесуальної дії в іншій формі; 5) повторне виконання процесуальної дії в іншому процесуальному режимі; 6) повторний розгляд справи у тій же чи іншій інстанції [10, с. 510-512].

Чи є повтори виправданими і чи допомагають вони у якнайшвидшій реалізації стадій логічної послідовності у кримінальному процесі, тобто у якнайшвидшому вирішенні кримінальної справи і виконанні ухвалених рішень?

Слід відразу зазначити, що відповідь на дане питання не може бути однозначною. По-перше, поспішність у такій сфері людської діяльності, якою є кримінально-процесуальна, є не завжди корисною з огляду на важливість тих питань, які вирішуються у кримінальній справі, а також на ступінь обмеження прав людини. По-друге, тривалість є однією із «противних» якостей процесу, хоча вона об'єктивно є наслідком визнання пріоритету завдання щодо повного, всебічного, компетентного, всеохоплюючого з'ясування сутності і обставин справи [10, с. 506]. Тут із Е.М. Мурадьян можна цілком погодитися. А от із її безапеляційним твердженням про те, що стадійність процесу має значення фільтра для діагностування і очищення справи від елементів чужорідних, шкідливих для правосуддя, погодитися важко [10, с. 507].

Не завжди стадійність кримінального процесу може бути таким фільтром. У випадку зі стадіями порушення кримінальної справи і досудового розслідування вести мову про «фільтрування» майже не доводиться. Та й про ітерації як про корисне явище тут не скажеш, бо справа для «покращення результату» не може повертатися із стадії розслідування у стадію порушення справи.

Якщо говорити «математичною мовою», то про ітерації як про корисне для кримінального процесу явище можна стверджувати лише тоді, коли «операція» (процесуальна дія) здійснюється із урахуванням нових даних. У більшості ж випадків, коли від особи спочатку відбирають пояснення, а після порушення справи вона дає показання, обставини, щодо яких вона це робить, є тотожними. За таких умов користь від повторного провадження дії, м'яко кажучи, є сумнівною, а, по суті, вона взагалі відсутня.

Звичайно, у кримінальному процесі є ітерації, що спрямовані на удосконалення процесу-

* У випадку, коли кримінальну справу порушує орган дізнання, ця особа може бути свідком «два рази» – під час дізнання, а потім – досудового слідства.

ального результату. Як приклад можна навести очну ставку під час досудового розслідування, коли особу допитують повторно із урахуванням нових даних – показань іншої особи, які суттєво суперечать показанням першої. Але це відбувається у межах однієї стадії.

Численні повтори процесуальних дій, в яких предмет є однаковим, не сприяють ефективності кримінального процесу і його адекватній тривалості*.

Викладене дозволяє сформулювати пропозицію щодо запозичення європейського досвіду у частині врегулювання давання показань свідками. Практика кримінального судочинства в європейських державах відбувається так. Під час досудового провадження особи дають поліції і прокуророві пояснення без попередження їх про кримінальну відповідальність за надання неправдивої інформації (як за нашою протокольною формою досудової підготовки матеріалів). А от у судовому засіданні свідка попереджають про кримінальну відповідальність або пропонують поклястися у тому, що він буде говорити правду. У такий спосіб забезпечується достовірність показань свідка. Окрім того, у свідка немає побоювання сказати щось не так, як це він зробив під час досудового провадження. А суд не постає перед вибором – які показання покласти в основу вироку*. Запровадження цієї пропозиції до кримінально-процесуального законодавства наблизить український кримінальний процес до реалізації відомого англійського процесуального правила «у футбол грають один раз». Тобто основна процесуальна «гра» має відбуватися у судовому засіданні за участі сторін, а не три і більше разів, як це має місце зараз у вітчизняному кримінальному процесі.

На основі проведеного у цій статті дослідження можна дійти таких висновків: 1) стадії логічної послідовності немов би «розчиняються» у стадіях функціональної послідовності кримінально-процесуальної діяльності. Тому можна стверджувати про існування у кримінально-процесуальній діяльності двох понять: а) стадії діяльності (порушення кримінальної справи, досудове розслідування тощо); б) стадій у діяльності (з'ясування фактичних обставин справи; їхня кваліфікація тощо); 2) повтори процесуальних дій у різних стадіях кримінально-процесуальної діяльності є не завжди виправданими, бо вони багатократно виконують одне й те ж завдання – з'ясування фактичних обставин справи.

Тема стадійності кримінально-процесуальної діяльності є доволі об'ємною. Тому для її повного опрацювання потрібно здійснювати подальші дослідження. Останні є доцільними за такими напрямками наукових розвідок: 1) аналіз співвідношення окремих стадій логічної послідовності з окремими стадіями функціональної послідовності; 2) на підставі виявлення закономірностей співвідношення стадій логічної і функціональної послідовності дослідити можливість зменшення кількості останніх.

Список використаної літератури:

1. Горшенев В.М. Природа юридического процесса как комплексной системы // Акт. проблемы юридического процесса в общенародном государстве. – Ярославль, 1980. – С. 5.
2. Данилюк І.Г. Сучасний словник іншомовних слів для середньої і вищої школи. – Донецьк, 2008.
3. Демократические основы советского социалистического правосудия / Гуреев П.П., Каминская В.И., Мельников А.А. и др.; Под общ. ред. М.С. Строговича. – М., 1965.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55. – Ст. 1900.
5. Зеленецкий В.С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. – Х., 1979.
6. Кобяков В.М. О стадийности уголовного судопроизводства и единстве уголовно-процессуальной формы // Уголовно-процессуальные формы борьбы с правонарушениями. – Свердловск, 1983.

* Під адекватною тривалістю кримінального процесу ми розуміємо рівновелику її пропорційність дотриманню принципу повноти та всебічності дослідження обставин кримінальної справи і розумності строків провадження.

* Формально суд повинен покласти в основу вироку ті показання, які особа дає під час судового розгляду. Однак психологічно судді усе-таки не можуть «позбавитися» впливу показань, викладених свідком у протоколах допиту, складених під час розслідування. Окрім того, закон передбачає оголошення судом показань свідка, даних ним під час дізнання та досудового слідства, у випадку наявності істотних суперечностей між показаннями, які свідок дав на суді і під час досудового слідства або дізнання (п. 1 ч. 1 ст. 306 КПК).

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.
8. Лобойко Л.М. Співвідношення стадій логічної і функціональної послідовності в кримінальному процесі // Прокуратура. Держава. Людина. – 2004. – № 2. – С. 78-86.
9. Лобойко Л.М. Стадії кримінального процесу: Навч. посіб. – К., 2005.
10. Мурадьян Э.М. Судебное право. – СПб., 2007.
11. Пашинін О.І. Актуальні проблеми досудового провадження у кримінальному процесі України: Монограф. – Х., 2009.
12. Теорія держави і права / За заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К., 2002.
13. Юридическая процессуальная форма: теория и практика / Под общ. ред. П.Е. Недбайло и В.М. Горшенева. – М., 1976.

Надійшла до редакції 28.02.2011

ЧАПЛИНСЬКИЙ К.О.,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ПІДГОТОВКА ДО ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЯКІСНОГО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОЇ ДІЇ

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблемних питань тактичного забезпечення пред'явлення для впізнання. Розглянуто організаційно-підготовчі заходи до пред'явлення для впізнання.

Ключові слова: тактика, тактичне забезпечення, пред'явлення для впізнання, впізнання

Статья посвящена рассмотрению актуальных проблемных вопросов тактического обеспечения предъявления для опознания. Рассмотрены организационно-подготовительные мероприятия к предъявлению для опознания.

Ключевые слова: тактика, тактическое обеспечение, предъявление для опознания, опознание

This article is devoted to consideration of actual problem questions of tactical supply of a presentation for an identification. The author have considered the organizational-preparatory measures for presentation for an identification.

Keywords: tactics, tactical supply, presentation for an identification, identification

В умовах реформування економічної і політичної систем суспільства в Україні усе більшої актуальності набуває проблема протидії злочинності. Останнім часом криміногенну ситуацію в країні характеризують як вкрай загострену. Спостерігається досить стала тенденція до зміни структури та характеру злочинності. Зросла професійність та жорстокість злочинців, посилюється корумпованість у суспільстві. Практика правоохоронних органів свідчить, що потерпілі й свідки часто залишаються на одинці зі злочинцями. Після порушення кримінальної справи на них тиснуть, їх шантажують, погрожують, а інколи – вдаються до фізичної розправи, навіть убивств.

Так, узагальнення слідчої практики дозволяє дійти висновків, що на досудовому слідстві злочинці найчастіше здійснювали такі заходи впливу:

- психологічний вплив (залякування, погрози) – 72 %;
- підкуп – 21 %;
- шантажування – 19 %;
- компрометацію – 11 %;
- нанесення тілесних ушкоджень – 8 %.

Зазначене негативно впливає на освічених осіб, спонукає до відмови від показань, які давалися на початковому етапі досудового розслідування. Вказане необхідно враховувати під час підготовки та проведення впізнання.

Загальна тактика пред'явлення для впізнання досить повно висвітлена вченими-криміналістами та процесуалістами у криміналістичній літературі. Зокрема, вагомий внесок у розробку наукових основ пред'явлення для впізнання зробили відомі вчені-криміналісти та

